

lus vero electo Sila profectus est, traditus gratie Dei à fratribus. Perambulabat autē Syriam & Ciliciam, confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum & seniorum.

Dissensio autem illa animorum in neutro peccatura fuit, quæ nec odij, nec inimicitia erat, sed quod quisque rectum iudicabat, id procurabat: quod & Ecclesijs maxime profuit, sed etiam ipsi Marco, quæ illum promptiorè reddidit, & magis sollicitum, ac pro futuro cautiorem, cuius etiam humilitas apud Barnabam meruit ne omnino destitueretur, sed eum secum assumeret relicto Paulo, & in Cyprum nauigaret. Paulus verò assumpto Sila regressus est in Syriam, consolaturus fratres super præceptis & decretis Apostolorum & seniorum. Neque hæc discelsio horum trium inimicitia fuit, quia Paulus multis effert laudibus ipsum Barnabam in epistolis suis, sicut & Marcum, ut Coloss. 4. Aristarchus concaptiuus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata, si venerit ad vos, suscipite illum. Marcus igitur plurimum Pauli asperitate adutus, priorè segnitiam studuit summa tegere diligentia. Paulus verò ad eas quas conuerterat Ecclesias prius redit visitandas, quæ ad cæteras transeat.

CAPVT DECIMUMSEXTVM.

Paulus cum Sila perueniens Derben & Lystram Tymotheum circumcidit, & per varias perambulantes ciuitates à spiritu sancto prohibitu sunt in Asia & Bithynia prædicare. Proficiscens autem Macedoniam stetit Philippis apud Lydiam mulierem. Ibi quandam puellam à Pythone liberantes virgis cæsi conijciuntur in carcerem. Nocte verò sequenti terræ motu soluuntur in carcere.

Carceris custos credit & baptizatur, & sequenti die per maiores liberatur Paulus.

PEruenit autem in Derben & Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis, patre Gentili. Huic testimonium bonum reddebant qui in Lystris erant & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci, & assumens circumcidit eum propter Iudeos qui erant in illis locis.

Scie-

Sciebant enim omnes quod pater eius erat Gentilis.

Paulus inertiam fugiens propositum sequitur. Lycaoniam autem primum profectus, ubi etiam plurima passus, non inane ducit reuerti Lystram, ubi Timotheum quendam reperit discipulum, filium mulieris viduæ, vel ut Græcus habet, Iudææ, quam ut ait Glos. ordi. Iudæam fuisse apparet ex hoc quod ait, patre Gentili. E Lycaonia enim Timotheus fuit, cuius ut patet Lystrius, quem & circumcidit Apostolus, qui nullum lapidem non morat ad abolendam circumcissionem, & quam ex Apostolorum decretis prædicabat non obseruandam. Vnde mirum esse videtur, quod non solum alios prohibet, sed etiam ipse exequitur: verum ipse circumcidit, ut circumcissioni finem imponat. Videbat enim apud Iudæos imminens scandalum. Ne ergo per occasionem Gentium, inquit Glos. Iudæi à fide recederent, quibus vetus umbra paulatim tollenda erat, sicut Gentibus idololatria: ipsum circumcidit pro Iudæorum vitando scandalo, ne subito legem Moysi videretur damnare, sed eam quasi non necessariam Gentibus non imponere, implens in seipso quod de se scribit 1. Corinth. 9. ✠ Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, ut Iudæos lucrificerem: iis qui sub lege erant, quasi sub lege essem, ut eos qui sub lege erant, lucrificerem. Huic igitur Timotheum Paulus secum assumpsit itineris socium, quem Ephesinæ demum Ecclesiæ præfecit. *Cum autem pertransirent ciuitates, tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus qui erant Ierosolymis. Et Ecclesia quidem confirmabantur fide, & abundabant numero quotidie. Transeuntes autem Phrygiam & Galatiæ regionem, vetati sunt à spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tenebatur ire in Bithyniam & non permisit eos spiritus Iesu.*

Ne superiorum decretis inuiti, & ea velut autentica prædicare & docere erubescamus, Paulus quæ non fecit dogmata prædicare non erubuit, sed ea etiam nomine Apostolorum & seniorum custodienda tradidit. Non sic impij nostræ tæpestatis hæretici præscis sacræ scripturæ interpretibus, quauis receptissimis deferunt, aut quid authoritatis tribuunt, sed sibi solis fidetes, quicquid animo

✠ Pſal.

1. b.

✠ 2. Tim.

2.

primum occurrerit, Apollinis oraculum iureiurando
 aſſerunt, & ſic ſtandum diſcipulis relinquant: ſed vo-
 lente Domino paulatim decident ✠ tanquam puluis quē
 proiecit ventus à facie terra; iuxta Pauli dictum 2. Tim.
 ✠ 2. ✠ Mali autē homines & ſeduciores proficiēt in peius,
 errantes, & in errorem mittentes. Ex doctrina autem A-
 poſtolorum & ſeniorū numerus quotidie augebatur cre-
 dentium ex Pauli & ſociorum prædicatione. Ex doctrina
 horum neotericorum numerus quotidie decidit, alijs in
 flammas paſſim ruentibus, alijs in carcere morientibus,
 alijs ob mortis metum latentibus, & ſuam ſectam palàm
 fateri atque tueri non patientibus. Cùm verò Apoſtoli
 tranſirent Phrygiã & Galatiam, vetiti ſunt ire in Aſiam
 minorem & Bithyniam, ne vt ait Beda, ſanctum detur ca-
 nibus, & cor iniquum de contēpta prædicatione grauius
 iudicetur. Lyra. verò, quia tunc maior fructus immine-
 bat alijs locis prædicādo. Ambro. verò. de vocatio. Gēt.
 lib. 2. cap. 1. Nō utiq; illis populis negata gratia, ſed quā-
 tum apparuit, retardata. Eſt autem Phrygia Aſiæ mino-
 ris regio ampliſſima, à ſeptentrione Galatiæ cōtermina,
 à meridie Lycaoniæ, ab oriente Cappadociam attingit.
 Eſt autem Phrygia duplex, maior ſcilicet inter Galatiam
 & Lydiam, minor Troadi ſuperiecta, & ad Galatas vſq;
 ingrediens, ab auctroque Myſiam maiorem, à borea Bi-
 thyniam terminum haber. Galatia autem, ſiue Gallogræ-
 cia, Aſiæ minoris prouincia eſt, Bithyniæ conterrina, à
 Gallis illuc profectis, qui à rege Bithyniæ conuocati, re-
 gnum cum eo diuiferunt, appellaueruntque Gallogræ-
 ciam. Myſia autem Phrygiæ prouincia bipartita eſt: ma-
 ior ab auctro ſupra ſinum Adramyteum iuxta Antandriū
 littoralem urbem. Minor à Bithyniæ finibus in Propont-
 idem flexa, citra Pruſam, quæ iuxta Olympum eſt, in
 qua mons ipſe Olympus eſt, & plures maritimæ vrbes,
 quæ etiam ſeolis poſtea dicta eſt. Troas verò ciuitas
 eſt Aſiæ maritima. Bithynia prouincia eſt Aſiæ mino-
 ris, quæ & quondam Bebritia dicta eſt, & deinde Myg-
 donia. Et Phrygia maior habet ciuitatem eiufdem no-
 minis. Non igitur totam minorem Aſiam prohibuit, ſed
 eā eius partē, quæ ſinitima eſt Epheso, quæ Ioāni Euāge-
 liſtæ relinquebatur conuertenda, Bithynia verò Luca.

Cūm

Phrygia.

Galatia.

Myſia.

Troas.

Bithynia.

Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadē: & visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Macedo quidam erat stans & deprecans eum, & dicens: Transiens in Macedoniam adiuua nos. Vt autem visum vidit, statim quesiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus euangelizare eis. Navigantes autem à Troade, re-
 flo cursu venimus Samothraciam, & sequenti die Neapolim, & inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniae ciuitatis colonia. Eramus autem in hac vrbe diebus aliquot conferentes.

Cum vetiti essent prædicare in Mysia, quæ minoris Asiae erat, & in Bithynia, transeûtes inde venerunt Troadem, vbi visio quædam noctu illi apparuit, quæ vocaret illum in Macedoniam. Nec iam per angelum, sicut supra, Philippus & Cornelius, sed per visionem humanam instruitur: vbi enim facilius persuasio, more magis humano, vbi verò difficilior, diuinitus fieri oportuit. Nam vbi erat prædicandū, per somnium aduocatur: vbi prohibetur prædicare, per spiritum sanctum reuelatur. Quæ visione certiores facti tendunt in Macedoniam. Græcè pro certi facti est *εὐμπίστωτες*, quòd cum actiua sit vocis, & *εὐπίστω* conijcere significet, nec adhuc certo scio, an actiua voce significet certiore fieri, arbitror lo cum ita verti posse: coniectantes quòd nos vocasset Deus ad euangelizandum illis. Cum qua coniectura egressi à Troade venerunt Samothraciam, quæ est insula è re Samogione Thraciæ portuosissima, habens ab ortu Imbrum thracia, insulam minimè obscuram, ab occasu Thasum, & ipsam nobilem & fertilem. Samos autè primùm dicta, & Thra Samos. cia cognominata videtur, ad eius Sami, quæ Asiae obiacet, differentiam: de qua Virg. Aeneid. 7. Threiciamque Samon quæ nunc Samothracia fertur. Inde venerunt Neapolim maritimam ciuitatem, quæ è Thracia Macedoniæ ingredientibus primò obtingit: est autem in continente Macedoniae contra Thasum insulam. Inde verò applicuerunt Philippos, quæ vrbs est Macedoniae apud Scrimonem fluuiū, prius Crenides, deinde à Philippo rege Macedoniae Philippi appellata. Ad Philippenfes autem scripsit Paulus epistolam ab vrbe Roma per Epaphroditum.

Philippi.

Macedo-
nia,

Ad Corinthios vtranque scripsit epistolam à Philippis : priorem per Stephanum, Fortunatum, Achaicum, & Timotheum: alteram per Titum & Lucam. Macedonia regio Græciæ olim centum quinquaginta populis illustis, quam dicunt à Macedone Iouis & Thyæ filio dictâ, quâ nunc Albaniâ dicunt, inter duo ingætia maria, Aegæû ab oriète, Ioniû ab occasu, in septentrioné ad Dalmatiâ, superioréq; Mysiâ extêditur, ad meridié Epiro clauditur. Regnum quondam Philippi patris, et Alexandri filij imperio totius orbis celebre. Hodie vniuersâ Turcicâ ditionis est, sicut & aliæ Græciæ vrbes, non sine pudendo Christiani nominis decore.

Die aut̄ sabbatorû egressi sumus foras portâ iuxta flumen, vbi videbatur oratio esse, et sedêtes loquebamur mulieribus quæ conuenerât. Et quædâ mulier nomine Lydia, purpuraria ciuitatis Thyatrenorû, colens Deû, audiuit. Cuius Dominus aperuit cor intêdere his quæ dicebâtur à Paulo. Cû aut̄ baptizata esset, et domus eius, deprecata est, dicens: Si iudicastis me fidelem Domino esse, introite in domum meam, et manete. Et cõegit nos.

Pro eo quod habetur, foras portâ, Græca quæ nunc extât, habet ἐξω πόλιως, id est extra ciuitatê, interpres legisse videtur ἐξω πόλις, i. extra portâ. Nô. n. Paulus ad orationé vel prædicationé synagogâ quærit, sed vbi putat turbâ concursuram, illuc vadit ad quærendû fructû. Diê sabbatorû autê eligebant, vbi frequentius sperabant auditoriû. Inuenerunt autem solas mulieres, sexû docilem ad faciendâ fidei fundamenta: inter eas autem Lydia conuersa cû tota familia Paulû hospitio recepit. Vbi habet: vbi videbatur oratio esse: Græcè est ἐνομιση, quod significat & cêseri, et solere, vel putari. Itaq; sensus esse potest, vbi futura esse censebatur oratio, vel vbi solebat esse vel fieri oratio. Vbi aliqui codices habêt Lidda, alij Græcû sequentes habent Lydia: & pro purpuraria Græcè est Thyatira. περὶ τὸ πόλις, i. purpura vel purpurarû venditrix. Thyatiri vel Thyatireni populi sunt Thyatira vel Thyatirorum ciuitatis, quæ ad ortû Phyladelphiam habet, quæ & Pelopia aliquando dicta est, vnde hæc Lydia, de qua hic sermo, purpuraria. Sed longè notior Thyatirena Christiano-

Thyatira.

stianorum Ecclesia inter septem Ecclesias à Ioanne in Apocalypsi numerata. Et hæc est in regione Lydia, unde magis nomen hæc mulier vendicalle creditur.

Factū est autē euntibus nobis ad orationē, puellā quandā habentē spiritū Pythonē obuiare nobis, quæ quæstū magnum præstabat dominis suis diuinando. Hæc subsecuta Paulū & nos clamabat, dicens: Isti homines serui Dei excelsi sunt, qui annuntiat vobis vna salutis. Hoc autē faciebat multis diebus. Dolens autē Paulus, & conuersus, spiritui dixit: † Præcipio tibi in nomine Iesu Christi exire ab ea. Et exiit eadē hora. † 26. q. 2. capite.

In hac ciuitate puella quædam erat Pythonissa, si illud probum sit vocabulum, quæ spiritu Pythonico diuinando magnum quæstum dominis suis conciliabat. Pythonem quidem magnum fuisse draconem in Delo insula dicunt, quem iaculis suis confecit Apollo: quamobrem deinceps Pythius dictus est. Hic autem cum diuinandi artem calleret, arte potius magica, quam naturali sequaces suos diuinos Pythonico spiritu actos docuit pariter artes, & nomen reliquit, quos passim scriptura Pythones vocat. Huiusmodi autem ars talis erat apud mulierculas. Pythia enim mulier diuinitatis cruribus in Apollinis tripode sedere solebat, & tunc malignus spiritus inferne ascendens, per illius genitalia ventrem ingressus, mulierē furōre replebat, quæ sic Pythonico acta spiritu solutis crinibus debacchari ore spumans incipiebat, & insanix verba proferre, & si quispiam occultum quid vel ablatū furto petebat, illa sic acta reuelabat, unde dominis suis quæstum non modicum præstabat. De qua Pythia muliere canit Virgil. Aeneid. 6. sub nomine Cumæ Sibillæ. videas ibidē. Hæc igitur sic acta spiritu puella sequebatur Paulum, enuncians ipsum esse salutis nunciū à summo Deo missum. Cū verò sic vera loqueretur à dæmone, cur Paulus iussit eā tacere, nec diutius vera proferre? Hoc ideo faciebat dæmon, vt mentes hominū ad sibi credendum alliceret, & à Paulo sic pateretur, vt tandem veris falsa miscendo populum sibi credentem illuderet: nec propterea Paulus illum per mulierem amplius loqui permisit, sed ab ea exire compulit.

Videntes autem domini eius quia exiit spes quæstus eorum,

rum, apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad principes, et offerentes eos magistratibus, dixerunt: Hi homines conturbant ciuitatem nostram, cum sint Iudei. & annunciant morem quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. Et cucurrit plebs aduersus eos: & magistratus scissis tunicis eorum et iusserunt eos virgis caedi. Et cum multis plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem precipientes custodi, ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale preceptum accepisset, misit eos in interiorum carcerem, et pedes eorum strinxit ligno.

†2. Cor.
11. f.
1. Theil.
2. d.
Philip. 1.
d.

Ex his patet quot & quantum malorum est lucra pecunia, cuius causa paganorum inhumanitas non indignum ducebat puellam a demonijs agitari, & Paulum cum Sila iniuste virgis caedi, & in carcerem trudi. Causam vero pagani preterunt, ut putandum est, demonum instinctu & suasu, quod Paulus cum socijs rempublicam perturbarent, ita ut eos lætæ maiestatis accusarent, suadentes patriæ mores mutare velle. Unde ciuitatis magistratus iusserunt nulla penitus facta inquisitione illos virgis caedi, & inde in carcerem conijci. Non enim eos accusabat quod dæmonem eiecisset, & puellam ab eius vexatione liberaisset, sed quia mores tollerent superstitionis Romanorum. Verum quonia ex eorum incarceratione magnum futurum erat miraculum, singulari De dispensatione in interiori carceris locum conijciuntur, vinctis eorum pedibus ad lignum. Media autem nocte Paulus & Silas orantes laudabant Deum: et audiebant eos qui in custodia erant. Subito vero terræ motus factus est magnus, ita ut monerentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia, et vincturorum vincula soluta sunt. Experges factus autem custos carceris, et videns ianuas apertas carceris, euaginato gladio volebat se interficere: estimans fugisse vinctos. Clamauit autem Paulus voce magna, dicens: Nil tibi malum feceris, uniuersi enim hic sumus. Petitoque lumine introgressus est: et tremefactus procidit Paulo et Silæ ad pedes, et producens eos foras, ait: Domini, quid me oportet facere ut saluus fiam? At illi dixerunt: Crede in Dominum Iesum, et saluus eris tu et domus tua. Et locuti sunt ei verbum Domini

†Sup. 9. a

Domini cum omnibus qui erant in domo eius.

Sic Apostoli plurimis plagis acceptis ꝑ ibant à con-
spectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine *Sup. 5. g
Domini Iesu contumeliam pati, in neruum cõijci, in in-
teriolem trudi carcerem: nec sic dormire poterant, sed
tota nocte infomnes vigilando Deum orantes ita altè
laudabant, vt eos & custos carceris, & cæteri vinciti au-
dirent. Interea autem terræ motus adeò factus est ma-
gnus, vt carceris fundamenta moueret, ostia carceris a-
periret, singulorù vincitorù vincula solueret, & carceris
custodem expergefaceret. Quod tamen vinciti non per-
ceperunt, alias fugissent omnes. Experrectus igitur car-
ceris custos, Pauli benignitatem admiratus est, qui non
fugisset cùm posset, & se à cæde prohibuisset. Hunc au-
tem custodem Oecu. ait esse Stephanam illum, de quo
meminit Paulus prioris Cor. i. dicens: Baptizani autem
& Stephanæ domum. & cap. vltimo: Nostis domum
Stephanæ, & Fortunati, & Achaici, quoniam sunt primi-
tiæ Achaiz & seq. Gaudeo autem in præsentia Step-
hanæ, & Fortunati, & Achaici: quoniã id quod vobis de-
erat, ipsi suppleuerunt. Vnde compertum est, quòd Pau-
lus cù Sila & virgis cæsus, & in carcerem coniectus est:
non sine scœnore tamen perpessæ ignominiz, quoniam
plurimis ad Christum conuersis, eius Ecclesiæ prima
iecit & rudimenta & fundamenta. Cùm verò magis a-
doleuisset, ex vrbe Roma ad Philippenses tanquam iam
adultos & in fide maturos scripsit epistolam. Custos igi-
tur carcerem ingressus diuina virtute hoc factum agnò-
scens, procidit ad pedes Pauli & Silæ, veniam postulas,
& quid pro consequenda salute facturus esset exorans.
Crede in Dominù Iesum, ait Paulus, & saluus fies cum
tota familia tua: quod & factum est.

*Et tollens eos in illa hora noctis, lauit plagas eorum, & ba-
ptizatus est ipse, & omnis domus eius continuò. Cùmq; per-
duxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, & leta-
tus et cum omni domo sua, credens Deo. Et cum dies factus
esset, miserunt magistratus lictores, dicentes: Dimitte ho-
mines illos, Nunciauit autem custos carceris verba hec
Paulo: Quia miserunt magistratus vt dimittamini: nunc*

tro. di. c.
Si in ad-
iutoriu,

igitur exeuntes, ite in pace, Paulus autem dixit eis: † Casos nos publice indenmatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occultè nos eijciunt. Non ita, sed veniant, & ipsi nos eijciant.

Ideo custos ea vsus est in eos benevolentia, quia hoc diuina virtute, & non maleficijs factū cognoscebat, cum per totam noctem eos audiuisset orantes & laudantes Deum, quod malefici facere non solent. Eductis autem in cubiculū, apposuit eis mensam, cū illis lætatus, quòd Paulus eū à morte corporali & spiritali saluasset. Ideo illis gratiam habens, plagas eorum abluit, & baptizatus cum vniuersa familia misericordiā consecutus est. Facto autem die magistratus miserunt lictores ad carceris custodem, vt eos sineret abire, iam super factum certiores forsitan facti: quos tamen per se eijcere non audebant. Id quod Paulus renuit, indignū ducēs homines Romanos publice casos indicta causa conijcere in carcerē, & clam illos eijcere, nisi & ipsi illos eijciāt, qui cōmiserant iniustitiam in illos: quod & ipsi fecerūt. Vnde sequitur. Nunciauerunt autem magistratibus lictores verba hec. Timueruntq; audito quòd Romani essent, & venientes deprecati sunt eos, & educentes rogabant vt egrederentur de vrbe. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam, & visis fratribus consolati sunt eos, & profecti sunt.

Lictores igitur magistratibus nunciant, illos tanquam malefactores, & qui deliquerint, nolle exire, sed innocētes declaratos dimitti. Quorum voluntati obsequentes magistratus, veniūt ad eos, veniā precantes, quia ex passione & ignorātia fecerūt, rogātq; vt ex vrbe egrediantur ad vitandā seditionē. Egressi itaq; carcerē, ingrediūtur Lydię domū, cōsolātur socios, & urbē egrediūtur.

CAPVT DECIMV M SEPTIMVM.

Egressus Paulus Philippos venit Thessalonicam, à qua multis ad Christū conuersis à Iudæis pellicitur Beroam, vnde post multorum conuersionem exire coactus per Iudæos, relictis ibi Sila & Timotheo profectus est Athenas, ad quas Silam & Timotheum accersit. Vbi multorum confutatis superstitionibus urbem penētotam conuertit.

Cum